

Ненад ВАСИЋ

БРАНИСЛАВ Ђ. НУШИЋ – КОНЗУЛ И КУЛТУРНИ ДИПЛОМАТА У ПРИШТИНИ *

Апстракт: Саставни део сваког дипломатског професионалног посла садржан је и у његовој културној делатности људи који се њиме баве. То је био случај и са српским конзулом у Приштини, писцем – комедиографом и публицистом Браниславом Ђ. Нушићем. У овом мултидисциплинарном раду, који еминентно спада у домен културне дипломатије, дат је репрезентативно Нушићев дипломатски портрет и детаљи из битнијих извештаја о културној мисији једног од најпознатијих чиновника у Краљевско српском Конзулату у Приштини.

Кључне речи: Бранислав Ђ. Нушић, Косово, Приштина, конзулат, конзул, културна дипломатија.

Увод

Једна од најзначајнијих јавних личности и националних радника у Србији и на Балканском полуострву међу Србима с краја XIX и почетком XX века био је Бранислав Ђ. Нушић.¹ У ср-

---

* Рад је написан у оквиру пројекта *Духовне појаве и стваралаштво српског народа на Косову и Метохији од до века* (број 148020), који је одобрило и финансира Министарство науке Републике Србије.

¹ Бранислав Ђ. Нушић је рођен је у Београду 8. октобра 1864. године у сиромашној породици трговца грчког порекла. Обзиром на оспоравање датума и места рођења, Нушић је дао и своје тумачење свега тога. “Код мог рођења није само датум споран, већ и само мерсто.” Бранислав Нушић, *Аутобиографија*, Bookland, Београд, 2006, 15. Детињство проводи у Смедереву. Основну школу завршава у Смедереву, а гимназију у Београду. Студије права започео је у Грацу, а завршио их у Београду. “У досијеу Бранислава Нушића, из Уверења Велике школе у Београду од 2. 10. 1884. види се да је као студент био уписан под именом Алкибијад Нуша и да је за две године на Правном факултету

пској историји остао је упамћен као писац – комедиограф,² дипломата³ али и публициста.⁴ Обзиром на Нушићев неспоран писатељски дар, могли бисмо сасвим поуздано констатовати да је у савременој науци о политици и историји дипломатије Србије најмање размотрен његов дипломатски тј. конзуларни културни ангажман. У свему томе, поготово је занемарена његова мисија као културног дипломате за време деловодног, конзулског и вице конзулског дипломатског посла на Косову у Приштини. Под културном дипломатијом у овом културолошко-антрополошком раду не подразумева се само лична култура човека који обавља дужност дипломате већ преваходно његова културна мисија у својству дипломате. У Нушићевом конкретном случају реч је о његовој културној дипломатији како конзуларног чиновника, тачније деловође, тако и конзула и вице конзула. Иако је култура саставни и пратећи део дипломатске делатности људи, културна дипломатија је ипак досегнуће модерног људског доба и савремене цивилизације. “Културна дипломатија доказује да данас, више него икада раније, култура игра виталну улогу у међународним односима.”⁵ Култура дипломатија је део “јавне дипломатије.”⁶

Своју дипломатску каријеру Бранислав Нушић започео је крајем девете деценије XIX века тј. 1889. године, а завршио је у Приштини као вицеконзул. Основни тематски предмет нашег ку-

---

положио енциклопедију права и историју српског народа.” Миодраг Митић, *Поете у фраку*, Филип Вишњић, Београд, 2002, 273. За време студија променио је “своје име у Бранислав Нушић”. Митић, исто, 274.

Умро 19. јануара 1938. године у Београду.

² Своју прву комедију – *Народни посланик*, Нушић је написао 1885. године.

³ О дипломатији уопштено види: Миодраг Митић, *Дипломатија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.

⁴ Један од новинара Београдског дневног листа – Политика, Слободан Кљакић по питању новинара и дипломата исправно је закључио следеће: “Преплитање ‘Политике’ и дипломатије почело је с Браниславом Нушићем. Поставши члан редакције, за собом је већ оставио вишегодишње дипломатско искуство, стицано у последњој деценији 19. века у Битољу, Серезу, Солуну, Скопљу и Приштини.” Слободан Кљакић, *И новинари и дипломате*, [http:// www. politika. rs/ rubrike/tema-dana/1-novinari-i-diplomate.sr.html](http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/1-novinari-i-diplomate.sr.html).

⁵ Kirsten Bound, Rachel Briggs, John Holden, Samuel Jones, *Cultural Diplomacy*, Demos, London, 2007, 11.

⁶ Bound, Briggs, Holden, Jones, *ibidem*, 12.

лтуролошко-антрополошког интересовања овом приликом јесте управо идентификовање и обрада његовог дипломатског ангажовања тј. културна дипломатија (сагледана кроз деловодна, конзулска и вице конзулска писма) у Краљевско-српском конзулату⁷ у Приштини. Најзад, у завршном делу нашег мултидисциплинарног разматрања прокоментаришаћемо и његова, путописна искуства и монографију о Косову.

1. Краљевско-српски конзулат у Приштини и Бранислав Нушић

Примењујући овлашћења из привремене погодбе са представницима власти из Турске, ондашњи представници власти у Србији су 1887. године отворили конзулате у европској Турској империји. Најпре у Скопљу и Солуну, а касније и у Битољу. “Конзулати Краљевине Србије најпре су отворени у Солуну и Скопљу 1887. а у Битољу и Приштини 1889. године.”⁸ На Косову, Краљевско-српски конзулат у Приштини⁹ је отворен 1889. године. За првог српског конзула постављен је Лука К. Маринковић, који ће бити убијен испред конзулата 19. јуна 1890. године. “Српски конзулат у Приштини покривао је територију Косовског вилајета. Али, у том простору битно обележје вилајета чинило је Косово, зато му је по њему и дато име. Скопље је представљало центар одакле се управљало вилајетом (покрајином). У њему је седео валија (управитељ), који је управљао вилајетом. Он је био паша и њему су били потчињени сви функционери у вилајету.”¹⁰ Сам акт отварања српског конзулата у Приштини имао

⁷ У службеним конзуларним писмима чиновника српског конзулата у Приштини коришћена су четири назива: 1) Краљевско српски Консулат, 2) Консулат Краљевине Србије у Приштини 3) Консулат Краљевине Србије Приштина и 4) Краљевско српски Консулат Приштина.

⁸ Драги Маликовић, *Прилике на Косову и Метохији крајем XIX и почетком XX века и оснивање конзулата Краљевине Србије у Приштини 1889. године*, у: Баштина, Приштина, св. 8/1997, 17.

⁹ Богдан Љ. Поповић, *Историја Министарства иностраних дела Србије*, Службени гласник/Дипломатска академија, Београд, 2005, 338.

¹⁰ Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине 1890–1900*, Народна књига, Београд, 1985, 14. Сви поменути ивештаји и датуми дати су према књизи Бранка Перуничкића.

је огромног значаја за српски народ. Он се, пре свега, односио на: 1) присуство званичних представника Србије на Косову и 2) пружање заштите српском народу од дипломата – српских конзуларних чиновника. Како је исправно приметио и закључио историчар српске спољне политике Михаило Војводић, дипломатски чиновници конзулата у Приштини могли су да шаљу “извештаје па да на основу њих српска влада интервенише у Цариграду.”¹¹ Један, између осталих дипломата – конзуларних чиновника, био је и Бранислав Нушић.

Током 1890. године Бранислав Нушић је био у Приштини као деловођа. За време мандата српског конзула Луке Маринковића први службени извештај послао је 29. јануара 1890. године, а последњи 14. марта исте године. За вице конзула у Приштини, Нушић је постављен 26. априла 1893. године, а дужност је примио 3. јуна те године. Међутим, Нушић се први пут потписује као вице конзул 20. октобра 1893. године. У својству вице конзула последњи писани извештај из Приштине ће послати 18. октобра 1896. године.

2. Одабрана конзуларна писма и културна дипломатија Бранислава Нушића

Док је радио у српском конзулату у Приштини, Нушић је писао чиновничка конзуларна писма тј. извештаје. У овом делу културолошко-антрополошког рада, позабавићемо се идентификовањем и коментарисањем елемената културне дипломатије у ода-браним конзулским писмима тј. извештајима Нушића из Приштине. Они се односе на културна запажања Нушића, а оно на шта ћемо се ми усредсредити овом приликом односи се на његов опис људи и народа с којима је долазио у контакт за време његовог рада у српском Конзулату у Приштини. Тако је Нушић, 29. јануара 1890. године, у свом конзуларном писму односно извештају, написао између осталог и следеће: “Ја бих се могао похвалити, да сам наишао на љубазност овдашњег становништва, али и да сам убрзо увидео да је то љубазност од које се ваља обазриво

---

¹¹ Михаило Војводић, *Изазови српске спољне политике (1791 – 1918) огледи и расправе*, Историјски институт, Београд, 2007, 207.

чувати. Становништво је искварено, било услед нужде која га на то приморава, или услед прилика у којима се свакојачо нису могли однеговати карактери; тек тешко је наћи човека према коме се може са сигурношћу поверити.”¹² Такође, из овог конзуларног писма важан детаљ представља и повратни однос људи према српском конзулату у Приштини. “Са оптимистичким расположењем прихваћено ‘одушевљење’ овдашњег становништва, разуме се, довело је као неизбежну последицу то, да се код овдашњег становништва поима положај Конзулата као установе која је устројена да га јавно заштићава. То прети још већом последицом – разочарањем, после кога се углед српске заставе, која се вије над Консулатом, никојим начином неће моћи да подигне.”¹³ Ипак ни саме прилике у српском Конзулату у Приштини нису биле повољне, што можемо закључити из једног од шест писама Михаилу Ристићу, који је био чиновник у Министарству иностраних дела Србије у Београду. Претходни српски вице конзул у Приштини Милан Новичић којег ће наследити Нушић, оставио је за собом велики неред у актима али и архиви. У писму Ристићу од 21. јуна 1893. године Нушић је прокоментарисао стање аката у српском Консулату у Приштини. “Многих ми аката нема а он је казао: *Носим ја са собом све што је важније и што сам ја радио, нећу да се Нушић тим користи.*”¹⁴

Културна дипломатија Нушића поред школства (просвете) била је усредсређена и на отварање српске књижаре у Приштини, која је и отворена 1. марта 1890. године чиме се нећемо бавити конкретније овом приликом.

Поред неких већ изнетих запажања и ставова Нушића, у конзуларном извештају од 8. марта 1890. године, дато је његово важно запажање у вези не само српског Конзулата, већ и Арнаутима¹⁵ (турски назив за Арбанасе тј. Албанце) и Арнауташима (људи који су преко исламске вероисповести постали Арнаути, а Срби их називали Арнауташима) с Косова. “Свакодневно долази

¹² Перуничкић, оп. цит., 45.

¹³ Перуничкић, оп. цит., 45.

¹⁴ Миле Станић, *Три Нушићева писма из Приштине*, у: Баштина, Приштина, св. 3/1992, 102.

¹⁵ Бранислав Нушић у својим извештајима из српског Конзулата у Приштини је за Албанце користио турски назив, Арнаути.

велики број Арнаута, који имају посла са Србијом (мухаџири).”¹⁶ Међутим, то су у већини случајева били Арнаути од којих Нушић није много очекивао али их је препоручивао српској влади у Београду и настојао да их лично придобије. Али, Нушића су, преваходно дипломатски, занимали прави Арнаути из косовских фисова. “Прави Арнаутин (из фиса) наврне, тек по где кад, и таквом се приликом ваља користити, јер њих ваља на првом месту придобити.”¹⁷ Како је Нушић придобијао Албанце с Косова најбоље нам показује његово претходно поменуто конзуларно писмо у случају једног припадника из фиса Гаш. “При поласку, сасвим случајно рекох му да однесе поздрав ‘Плаћнији’ тј. старешинама фиса.”¹⁸ Тај Нушићев поздрав наишао је на веома позитиван пријем код крене фиса Гаш Исмаил-бега, који је био старешина и најстарији по годинама у њиховом племену. Примивши поздрав од српског конзула, за Исмаил-бега то је био веома значајан лични гест. “Он је узјахао коња и дошао да се позна.”¹⁹ О томе каква је био Нушићев дипломатски и конзуларни стил рада са људима најбоље нам показује његов пријем и однос према Исмаил-бегу. “Ја сам га дочекао са пуно љубави, тако да сам одмах опазио на њему задовољство, што се са мном упознао.”²⁰ Показавши му српски Конзулат у Приштини, Нушић му је показао и српску заставу коју је Исмаил-бег желео да види, причао му је о краљу, о српским судовима и правди о свему ономе што је он желео да зна. У истом конзуларном извештају из Приштине, Нушић је предложио успостављање контаката и са другим кренама из угледних косовских фисова. “Овим би путем ваљало поћи и код фиса ‘Фанди’, ‘Шаља’ и ‘Кабаш’ који насељавају поједине крајеве Косова, Подримља, Гору, Опље, Љум и Сириниће.”²¹

Као српски дипломатски чиновник Нушић је најдуже провео у Приштини. Ипак, Нушићу није било лако да буде српски конзуларни чиновник и културни дипломата у Приштини. Наиме,

¹⁶ Перуничкић, оп. цит., 62.

¹⁷ Перуничкић, исто.

¹⁸ Перуничкић, исто.

¹⁹ Перуничкић, исто.

²⁰ Перуничкић, исто.

²¹ Перуничкић, оп. цит., 63.

Приштина је 90-их година XIX века “била очајна као место за становање, па чак кад је неко конзул Србије.”²²

Било како било, најзначајније записе (њих укупно два) и запажања припадника српског народа о дипломатском раду Нушића у српском Конзулату дао нам је Јанићије Поповић на основу успомена земљорадника Николе Поповића из села Грачанице, надамак Приштине. Најпре ћемо прокоментарисати први Јанићијев запис о Браниславу Нушићу. “А Срби су смело улазили у конзулат послом или без посла.”²³ Ипак, у већини случајева Срби с Косова нису слободно и без страха долазили у српски Конзулат за време Нушићевог чиновничког рада у њему. Знајући за специфичности и проблеме које су пратиле српски народ на Косову у његово време али и у прошлости, Нушић је знао како да поступа са људима. Из тог разлога је био омиљен код српског народа. Није само дочекивао људе у Конзулату, већ је и ишао међу њих. Нушића су људи дочекивали пред школом, црквом или пак сусретали на улици. У овом контексту, поготово је занимљив Јанићијев опис гостовања Нушића у селу Грачаница надамак Приштине. “Улазио је и у куће кафу да попије, све да види и чује.”²⁴ Такође, Нушић је повремено ишао са његовом супругом фијакером по Косову али и људима на свадбе. “Долазио је сељацима и на свадбе, зван и незван. А то је била велика почаст и радост за домаћина! Тада би и свадба била веселија.”²⁵ Према запажању Јанићија, Нушић је у контактима с народом умео и да оцени ко је какав човек. “Добре је хвалио, истицао и волео.”²⁶ У другом запису о Браниславу Нушићу, Јанићије је утврдио следеће: “Он беше веселе нарави и за свакога је имао пригодну реч.”²⁷ Овом згодном приликом треба напоменути и то, да је Бранислав Нушић био и велики љубитељ путовања и врсни путописац.

²² Јован М. Јовановић, *Нушић као конзул*, у: Приредио Ђорђе Н. Лопичић, *Студије и огледи о конзуларним односима*, Ђорђе Н. Лопичић, Београд, 2006, 635-636.

²³ Јанићије Поповић, *Живот Срба на Косову: 1812 – 1912*, Никанор, Грачаница, 2007, 93.

²⁴ Поповић, исто.

²⁵ Поповић, исто.

²⁶ Поповић, исто.

²⁷ Поповић, исто, 263.

3. Косово у путопису и монографији Бранислава Нушића

Тема Косова у књигама које је написао Бранислав Нушић је путописног и монографског тј. антропогеографског, фолклорног и етнолошког садржаја. У чувеном Нушићевом путопису објављеном у Београду 1902. године, *С Косова на сиње море*, дата су запажања и коментари с пута кроз Арбанасе 1894. године, од Приштине па све до Скадра. Где год је прошао, а нашао је да је то нешто важно, Нушић је оставио неки запис и оригинални коментар. Свој путопис је тематски уредио на следећи начин: Кроз Косово, Неродимља – Сиринић – Ватић, Феризовић, Црнољева – Подрима, Призрен, Љума, На ставама Белога и Црног Дрима, Арбанаси, Дукаћин, Дукаћинска престоница, Мирдите, Задрима, Из историје Скадра, Скадар, Бојана и Забојана и Сиње Море.

У овом путопису присутни су не само описи насеља, становнишва и обичаја већ и етничка али и културна историја. За нас је из овог путописа свакако најзначајније виђење и запажање Нушића о Арбанасима. “Ја ипак верујем да ћу казати више но што је уопште код нас казано и написано о Арбанасима.

И читао сам и слушао многе приче о њима, али сам ипак остајао у уверењу да их они који су о њима писали нису довољно познавали. Они Арнаути, које је многи од нас познао крај плота на српско-турској граници, врло су различити и по карактеру и по животу од правих Арнаута који, мада су своју историју тако тесно везали за нашу, остали су увек за нас народ непознат, а њихова земља terra incognita”²⁸ Ипак, то није био случај са Нушићем, који је за своје време добро упознао Албанце.

Монографију Косово – Опис земље и народа, првом такве врсте, Нушић је написао и објавио у два дела, који представљају антропогеографску и етнолошку синтезу. Први део објављен је у Новом Саду 1902. године, а други, такође, у поменутом граду 1903. године. У првом делу књиге Нушић је дао описе не само природних особина земљишта, већ и организацију тамошње управе, карактеристике саобраћаја (путева и саобраћајних средста-

²⁸ Бранислав Ђ. Нушић, *С Косова на сиње море – Белешке с пута кроз Арбанасе 1894. године*, Чигоја штампа, Београд, 2005, 87-88.

ва), не занемарујући, при томе, ондашњу привреду и тржиште. Нушић се поред становника Косова, бавио и проучавањем материјалне културе (кућа, покућства и ношње). За нас је овом приликом интересантно поменути које припаднике народа на Косову је идентификовао и навео Нушић. Наиме, Нушић је идентификовао и констатовао да на Косову има: “Арнаута и поарнаућених Срба, Срба, Османлија, Черкеза, Влаха, Јевреја и Цигана.”²⁹ Такође, за нас је важна још једна Нушићева идентификација и констатација. “*Арнаута* правих има мало а поарнаућени Срби су најбројнији део становништва.”³⁰ Такође се позабавио и просветним и верским приликама на Косову.

У другом делу књиге Нушић је дао опис насеља, и то: Приштине, Муратовог тулбета, Гази-Местана, Бабиног Моста, Грачанице, Широког Поља, Јањева, Липљана, Голеша, Феризовића, Неродимља, Пауновог Поља, Словиња, Чичавице, Милошеве Бање, Пантине, Самодрезе, Вучитрна, Качаника, Митровице, Звечана и Трепче.

Закључак

Живот и дело Бранислава Нушића везано за Косово су са политиколошког, историјског и дипломатског становишта значајни, а литерарно и културолошки веома вредни. Одабрана конзуларна писма тј. извештаји, уз поменути путопис и монографију о Косову, које смо третирали, коментарисали и по који фрагмент цитирали, показују Нушића као изузетну и храбру људску личност свога доба. Од Бранислава Нушића и његовог научног опуса о Косову треба учити, а његов дипломатски стил, манире и људско опхођење према сународницима и припадницима других народа и култура, проучавати и по потреби – практично, на делу примењивати.

²⁹ Бранислав Ђ. Нушић, *Косово – Опис земље и народа*, Панорама, Приштина, 2007, 66.

³⁰ Нушић, исто.

Литература

- Bound, K. Bound, Briggs, R. Briggs, Holden, J. Holden, Jones, S. Jones 2007: *Cultural Diplomacy*. Demos, London.
- Војводић 2007: М. Војводић, *Изазови српске спољне политике (1791 – 1918) огледи и расправе*, Историјски институт, Београд.
- Јовановић 2006: Ј. М. Јовановић, *Нушић као конзул*, у: Приредио Ђорђе Н. Лопичић, *Студије и огледи о конзуларним односима*, Ђорђе Н. Лопичић, Београд.
- Кљакић: С. Кљакић, *И новинари и дипломате*, [http:// www. Politika. rs/rubrike/tema-dana/1-novinari-i-diplomate.sr.html](http://www.Politika.rs/rubrike/tema-dana/1-novinari-i-diplomate.sr.html).
- Маликовић, св. 8/1997: Д. Маликовић, *Прилике на Косову и Метохији крајем XIX и почетком XX века и оснивање конзулата Краљевине Србије у Приштини 1889. године*, у: Баштина, Приштина.
- Митић 2002: М. Митић, *Поете у фраку*, Филип Вишњић, Београд.
- Митић 1999: М. Митић, *Дипломатија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Нушић 2005: Б. Ђ. Нушић, *С Косова на сиње море – Белешке с пута кроз Арбанасе 1894. године*, Чигоја штампа, Београд.
- Нушић 2006: Б. Ђ. Нушић, *Аутобиографија*, Bookland, Београд.
- Нушић 2007: Б. Ђ. Нушић, *Косово – Опис земље и народа*, Панорама, Приштина.
- Перуничкић 1985: Б. Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине 1890–1900*, Народна књига, Београд.
- Поповић 2005: Б. Љ. Поповић, *Историја Министарства иностраних дела Србије*, Службени гласник/ Дипломатска академија, Београд.
- Поповић 2007: Ј. Поповић, *Живот Срба на Косову: 1812 – 1912*, Никанор, Грачаница.
- Станић св. 3/1992: М. Станић, *Три Нушићева писма из Приштине*, у: Баштина, Приштина.

Nenad Vasić

Branislav Đ. Nušić – Consul and Cultural Diplomat in Priština

Summary

The existence of the Serbian Royal Consulate in Priština (Kosovo) long ago had been studied in domestic professional literature, but cultural mission of people worked in it as Serbian diplomatic clerks, was little studied and treated from scientific point of view. This can also be applied for the one of the most acquainted diplomatic clerks in it – Branislav Đ. Nušić. The main characteristic of the diplomatic work of Nušić in the Serbian Consulate in Priština is the one related just to cultural diplomacy. Among all important and valuable contributions of Nušić such as writer, diplomat and publicist is the one dedicated to his people, Government and other people, men and cultures.